

Humorral és gúnnyal is bírálta korát

Csokonai Vitéz Mihályról más szemmel, születése 250. évfordulóján

Kultusza meghatározó a magyar irodalmi életben, főként a debreceniek számára. A hajdani diák a Református Kollégiumban szerezte meg azokat az ismereteket, amelyek által később poeta doctus, tudós költő vált belőle. Itt sajátította el az antikvitás korabeli értékeket, és gyakorlati fogásokat, amelyeket a görög lírikusok alkottak és alkalmaztak műveikben.

A mai embernek Csokonai lírája egyet jelent a Lilla-dalokkal, a gondolati költeményekkel. Ismerjük udvarló és idillikus verseit, melyek a rokokó díszítettségét, apró elemekkel való játékát hordozzák. Hosszabb terjedelmű elmélkedő műveiben felfedezzük a klasszikus versépítkezés egységeit, a piktúrát és a szentenciát. Ez kifejezi, hogy az antik költészetmegfogalmazás alapján a művész feladata a gyönyörködtetés és a tanítás. Ódáiban, elégiáiban pedig a klasszicizmus és a szentimentalizmus jegyei azonosíthatók. Népszerű műveit olvasva azt állapíthatjuk meg, hogy Csokonait, mint művészt, többnyire saját lelkének mozzanatai, személyes tapasztalatai foglalkoztatják. Amikor azonban figyelmesebben beleássuk magunkat életművébe, olyan alkotásokat is olvashatunk, amelyekben a szerző úgy foglal állást különböző közügyek kapcsán, hogy *humorosan, nemegyszer gúnyosan* fogalmazza meg véleményét.

Az iskolai tanulmányok során Csokonai költészete mellett egy *vígeposz*ával, a *Dorottyával* is megismerkednek a tanulók.

A maga korában igen népszerű komikus eposz 1798-ban íródott Csurgón, ahol Csokonai tanárként tevékenykedett. Ebben az időszakban íródott a *Jövendölés az első iskoláról a Somogyban* című verse is. Ez a mű a Csokonaitól megszokott felvilágosult eszmeiséget és népiességet hordozza, miközben témája a tanítás fejlesztésének fontossága, az oktatásügyileg elmaradott megyék helyzete. A Dorottya szerepe hasonlóan a kritika megfogalmazása, de a benne található fricskák nehezebben fejthetők fel, az alkotás több témát is tárgyal.

Tekinthető *eposzparódiának* is, ebből adódóan az antikvitásból ismert eposz jellegzetességeit, az isteni beavatkozás megjelenítését, a hősiesség, a pátosz túlzott hangsúlyát figurázza ki. Például seregszemlét tart a hölgyekről, mintha csataterén lévő harci alakulatot mutatna be. A humorral átítatott szöveg, a paródiaírás ugyanannyi, ha nem több alázatot követel a szerzőtől, mint a drámai, tragikus jellegű szépirodalmi szövegek alkotóitól. Egy parodistának nem elég éles nyelvűnek lennie, alaposan kell ismernie írása tárgyát ahhoz, hogy valóban értékes, szórakoztató darabot alkosson. Az *önirónia* szintén elengedhetetlen kellék, mert ha a szerző túlzottan komolyan veszi saját felsőbbrendűségét, olyanná válik, mint akit gúny tárgyává tett. Csokonai nem követi el ezt a hibát, önmagát is beleilleszti a történetbe a szánról lemaradt, pegazuson utazó eszményi költő alakjában, épp ezzel téve komolytalanná a poétai szerepet, hiszen a karakter inkább fest nevetségesen, mint csodálnivalóan.

A könyörtelenül őszinte hangnem nem csak a művet, hanem annak előbeszédét is áthatja. A szerző már az első mondatban megállapítja, hogy a bevezetést az olvasók mindig kihagyják, ezzel a

kijelentésével pedig az ellenkezőjét éri el, a szokatlan nyitány kíváncsivá teszi a közönséget. Ebben a szakaszban a szerző még valódi szerepkörét tölti be, és nem narrátorként van jelen, saját gondolatait fogalmazza meg, ami érdekes lehet mind az ínyenc irodalmárok, mind a pusztá érdeklődők számára.

A komikus eposz témája, a vénlánycsúfolás nem újkeletű, a magyar falusi közösségekben megszokott volt farsangkor a férj nélkül maradt nők nyilvános kigúnyolása. Az ünnep után például legényekből álló menet vonult végig az utcákon, és a vénlányok kapujában nagy zajt csaptak, néhány soros csúfolódókat kiabáltak. Ezzel fejezték ki, értékrendjüket, miszerint a lányoknak illik fiatalon férjhez menni, aki pedig nem tesz így, az kitaszítottak a szigorú közösségből. A műbeli sokadalom ugyan nem falusi, hanem úri származású, de hasonló módon lenézik az idős, férjezetlen nőket. A költő írásaiban többször is feltűnik ez a motívum, például az *Özvegy Karnyóné és a két szeleburdiak* című színdarabjában, amiben két fiatalember csupán a pénzéért udvarol egy özvegyasszonynak. Ez a hozzáállás nem csak az idős hölgyeket taszította alacsonyabb rangra, hanem a férfiakkal is azt éreztette, szégyen egy vénlányt megkérni. Meglepő: Csokonai olyannyira fontosnak tartja ezt a jelenséget, hogy egy egész vígeposzt épít köré. Igaz ugyan, hogy a mű fő komikuma Dorottya személye, de ha az ember túl tud nézni a dáma külsejének leírásán, és figyelemmel olvassa megszólalásait, láthatja, hogyan ötvözi a szerző az karakterben a tragédiát és a komédiát.

A mű egy rövid, de annál jelentékenyebb részében Csokonai egy másfajta társadalomkritikát is megfogalmaz, a külföldi tánctánc követése kapcsán. A szerzőt természetesen nem konkrétan a bécsi keringő taszítja, hanem az, hogy az urak és hölgyek szinte el is felejtik, hogy a magyaroknak is meghatározó, gazdag a tánckultúrájuk. Ebben a szakaszban Csokonai a magyar néphagyomány értékét hangsúlyozza.

Csokonai szóhasználata ugyan gyakran régies és idegen nyelvi kifejezéseket is szívesen használ, ami sokakat taszít, mégis talán ez teszi igazán érdekessé művei világát. A nyelvi eszköztára éppolyan összetett, mint alkotásainak mondanivalója. A *részletes leírások, az érzéletes megszólalások* növelik írásainak értékét.

(*Csizmadia Bodza Réka 12.D*)